ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମାନବ ସମ୍ବଳ

ଲୋକମାନେ ଦେଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ବଳ ବୋଲି ଆମେ ପୂର୍ବରୁ ପଢ଼ିଛେ । ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରାକୃତିକ ପଦାର୍ଥକୁ ସମ୍ବଳରେ ପରିଣତ କରିଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ମାନବ ସମ୍ବଳ ହିଁ ପ୍ରାଥମିକ ସମ୍ବଳ । ଶିକ୍ଷିତ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବାନ୍ ଓ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ମଣିଷ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ସମ୍ବଳ ବିକଶିତ କରେ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ବଳ ଭଳି ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ମାନବ ସମ୍ବଳ ବିତରଣରେ ଅସମାନତା ଦେଖାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ବୟସ ଓ ଲିଙ୍ଗଗତ ବିଭେଦତା ରହିଥାଏ । ଜନସଂଖ୍ୟା ତଥା ଲୋକଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର **"ମାନବ ସମ୍ବଳ ବିକାଶ"** *ଭଳି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ରହିଛି । ଲୋକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ 1985 ମସିହାରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଯେ କେତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବଳ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।*

ଜନସଂଖ୍ୟା ବିତରଣ : ଲୋକମାନେ ପୃଥିବୀ ସାରା ଯେଉଁପରି ଭାବେ ବିଛେଇ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତାକୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ବିତରଣ କୁହାଯାଏ । ତୁମେ ଜାଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯେ, ଶତକଡ଼ା ମାତ୍ର 10 ଭାଗ ସ୍ଥଳଭାଗ ଉପରେ ସମୁଦାୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ 90 ଭାଗ ଲୋକ ବସବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ବିତରଣରେ ଥିବା ଅତ୍ୟଧିକ ଅସମାନତା ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼େ ।

କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ଜନଗହଳି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ତଥା ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ, ଇଉରୋପ ଓ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଂଶ ଜନଗହଳି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବେ ପରିଗଣିତ । ଉଚ୍ଚ ଅକ୍ଷାଂଶ ଅଞ୍ଚଳ, କ୍ରାନ୍ତୀୟ ମରୁଭୂମି, ଉଚ୍ଚ ପାର୍ବତ୍ୟଭୂମି ଓ ବିଷୁବ ମଣ୍ଡଳୀୟ ଅରଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖୁବ୍ କମ୍‌ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ।

ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ ତୁଳନାରେ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ ଜନବହୁଳ । ସମୁଦାୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ 75 ଭାଗ ଲୋକ କେବଳ ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା 60 ଭାଗ ଲୋକ ମାତ୍ର 10 ଟି ଦେଶରେ ରହିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା 100 ନିୟୁତରୁ ଅଧିକ ।

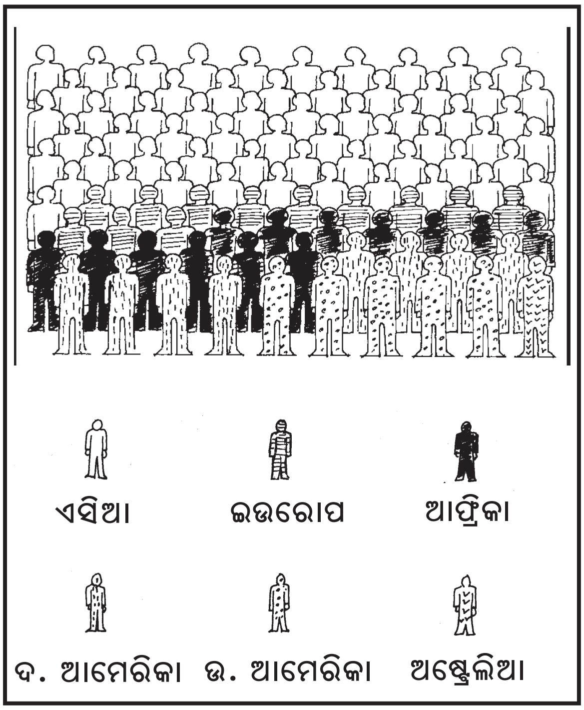

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.1
(ବିଭିନ୍ନ ମହାଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା)

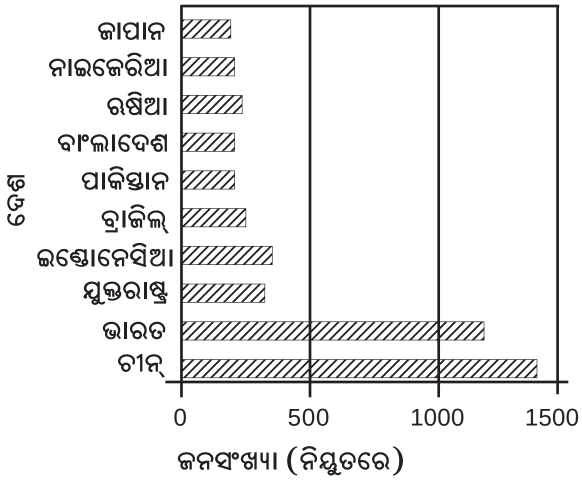

ଚିତ୍ର ନଂ. **5.2** ପୃଥିବୀର ଅଧିକ ଜନସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ଦେଶ

ତୁମପାଇଁ କାମ : ଚିତ୍ର **5.1** କୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କର ଓ ବାହାର କର :

କେଉଁ ମହାଦେଶରେ ପୃଥିବୀର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର -

(କ) କେବଳ 5 ଭାଗ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ।

(ଖ) କେବଳ 13 ଭାଗ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ।

(ଗ) କେବଳ 1 ଭାଗ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ।

(ଘ) କେବଳ 12 ଭାଗ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଭାରତରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ହାରାହାରି ଘନତ୍ୱ ପ୍ରତି ବର୍ଗ କିଲୋମିଟର ପିଛା 324 ଜଣ ଅଟେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

*ଚିତ୍ର ନଂ**5.2**କୁ ଦେଖ । ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଏସିଆ ମହାଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ?*

ଏସିଆ ମହାଦେଶ ମାନଚିତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ଦେଇ ଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖାଅ ।

ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱ : କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକକ ପରିମିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱ କୁହାଯାଏ । ଏହା ସାଧାରଣ ଭାବେ ବର୍ଗ କିଲୋମିଟର ଅଞ୍ଚଳ ପିଛା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱ ପ୍ରତି ବର୍ଗ କିଲୋମିଟର ପିଛା 45 ଜଣ ଅଟେ । ଦକ୍ଷିଣ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଏସିଆ ସର୍ବାଧିକ ଘନତ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବେ ପରିଗଣିତ । ଏହା ପଛକୁ ପୂର୍ବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଛି ।

(ଆମ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ସମସ୍ତ 40 ଜଣ ଯାକ ପିଲା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ଶ୍ରେଣୀଗୃହ ଗହଳ ଲାଗେ । ମାତ୍ର ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ପିଲା ସ୍କୁଲ ସଭା ଗୃହରେ ବସିଲେ ସଭାଗୃହ ଫାଙ୍କାଫାଙ୍କା ଲାଗେ କାହିଁକି ?)

(କାରଣ ହଲ୍‌ର ଆକାର ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହର ଆକାରଠାରୁ ଢ଼େର ବଡ଼ । ତେବେ ଯେତେବେଳେ ସ୍କୁଲର ସବୁଯାକ ପିଲା ସଭାଗୃହରେ ବସନ୍ତି, ସଭାଗୃହ ମଧ୍ୟ ଗହଳ ଲାଗେ ।)

ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରଣ-

ଭୌଗୋଳିକ କାରଣ :

ଭୂମିରୂପ : ଲୋକମାନେ ପାହାଡ଼ିଆ ଓ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । କାରଣ ଏଠାରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ଶିଳ୍ପାୟନ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁକୂଳ ଅଟେ । ସେଥିପାଇଁ ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ପୃଥିବୀର ଏକ ଅତି ଘନ ଜନବସତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳ । ମାତ୍ର ହିମାଳୟ, ଆଣ୍ଡିଜ୍ ଓ ଆଲ୍‌ପସ୍ ଭଳି ଉଚ୍ଚ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳ ଜନବିରଳ ଅଟେ । ଆମ ରାଜ୍ୟର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳ ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ।

ଜଳବାୟୁ : ଚରମ ଜଳବାୟୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକମାନେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଅତ୍ୟଧିକ ଉଷ୍ଣ ବା ଶୀତଳ, ବୃଷ୍ଟିହୀନ ବା ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଜଳବାୟୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ବା ଆଦୌ ନଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ରୁଷିଆ ଓ କାନାଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମେରୁ ଅଞ୍ଚଳ, ଆଣ୍ଟାର୍କଟିକା, ସାହାରା ମରୁଭୂମି ଅଞ୍ଚଳ ତଥା ବିଷୁବମଣ୍ଡଳୀୟ ଘଞ୍ଚଅରଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଜନବିରଳ ବା ଜନଶୂନ୍ୟ ଅଟେ ।

ମୃତ୍ତିକା : ଉର୍ବର ମୃତ୍ତିକା କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତର ଗଙ୍ଗା ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର, ଚୀନ୍‌ର ହ୍ୱାଙ୍ଗ୍-ହୋ ଓ ଚାଙ୍ଗ୍‌ଜିଆଙ୍ଗ୍ ଏବଂ ଇଜିପ୍ଟର ନୀଳନଦୀ ଉପତ୍ୟକାର ଉର୍ବର ପଟୁସଞ୍ଚିତ ସମତଳ ଭୂମିରେ ଘନଜନବସତି ଦେଖାଯାଏ । ଆମ ରାଜ୍ୟର କେଉଁ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ଘନ ଜନବସତି ଦେଖାଯାଏ ?

ଜଳ : ସହଜରେ ମଧୁର ଜଳ ମିଳୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକମାନେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

ଏଥିପାଇଁ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକାଗୁଡ଼ିକ ଘନ ଜନବସତି ପୂର୍ଣ୍ଣ। ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ମଧୁର ଜଳର ଉତ୍କଟ ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ମରୁଭୂମିଗୁଡ଼ିକ ଜନବିରଳ।

ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ : ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକମାନେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ବାସ କରନ୍ତି। ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ହୀରାଖଣି ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍ ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଘନଜନବସତି ଗଢ଼ିଉଠିଛି।

ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ କାରଣ : ଉତ୍ତମ ବାସଗୃହ, ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଘନଜନବସତି ଦେଖାଯାଏ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାରତର ପୁଣେ ସହର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଏହି କାରଣରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି।

ସାଂସ୍କୃତିକ : ଧାର୍ମିକ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଥିବା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ଲୋକମାନେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ପୁରୀ, ବାରଣାସୀ, ଜେରୁଜେଲମ୍, ଭାଟିକାନ୍ ସିଟି ସହର ଗୁଡ଼ିକ ଏହାର କେତେକ ଉଦାହରଣ।

ଆର୍ଥିକ : ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ଭାରତର ମୁମ୍ବାଇ, ଓଡ଼ିଶାର ରାଉରକେଲା ଏବଂ ଜାପାନର ଓସାକା ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ଏହାର ଉଦାହରଣ ଭାବେ ନିଆଯାଇପାରେ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନ : କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଜନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଘଟିଥିବା ହ୍ରାସବୃଦ୍ଧିକୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ। ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା କେବେବି ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିନାହିଁ। ପ୍ରଦତ୍ତ ଚିତ୍ରରୁ ଏହା ବହୁଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ।

ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ? ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଜନ୍ମସଂଖ୍ୟା ତଥା ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗୁଁ ହିଁ ହୋଇଛି। ମାନବ ଇତିହାସର ସୁଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି, ପ୍ରାୟ 1800 ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଜନସଂଖ୍ୟା ଧୀର ଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା। ଏହି ସମୟରେ ଅନେକ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁବିଧାର ଅଭାବ ଏହାର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ। ଏହାବ୍ୟତୀତ ସବୁଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ନଥିଲା। ଚାଷୀମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ଶସ୍ୟ ଉପୁଜାଇ ପାରୁନଥିଲେ। ଫଳତଃ ଜନସଂଖ୍ୟା ଧୀରମନ୍ଥର ଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିଲା।

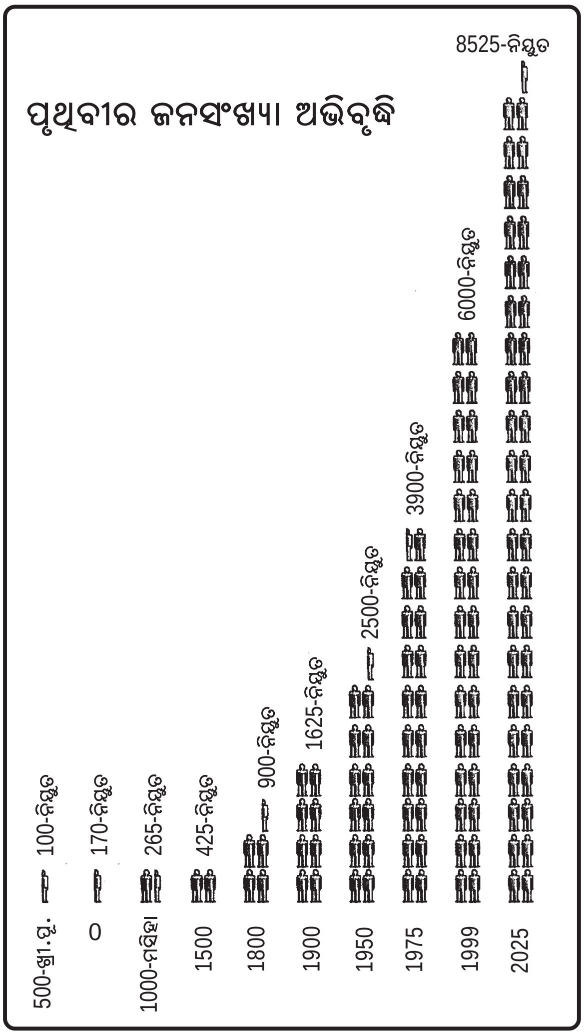

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.3

1820 ମସିହାରେ ପୃଥିବୀରେ ଜନସଂଖ୍ୟା 100 କୋଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲା। ଏହାର ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷ ପରେ, 1970 ମସିହାରେ ଜନସଂଖ୍ୟା 300 କୋଟି ଛୁଇଁଲା। ଏହାକୁ 'ଜନସଂଖ୍ୟା ବିସ୍ଫୋରଣ' କୁହାଗଲା। ତେବେ ଏହାର ମାତ୍ର 30 ବର୍ଷ ନପୁରୁଣୁ 1999 ମସିହାରେ ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ 600 କୋଟି ହେଲା। ଉନ୍ନତ ଖାଦ୍ୟଯୋଗାଣ ତଥା ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସପାଇବା ବେଳେ ଜନ୍ମସଂଖ୍ୟା ପୂର୍ବଭଳି ଅଧିକ ରହିବା ଅତ୍ୟଧିକ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ।

ଜନ୍ମସଂଖ୍ୟା ଓ ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟାର ପରିମାପକ ଭାବରେ ଜନ୍ମହାର ଓ ମୃତ୍ୟୁହାରକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ। ବର୍ଷକୁ ପ୍ରତି ଏକ ହଜାର ଜନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜନ୍ମିତ ଜୀବନ୍ତ ଶିଶୁ ସଂଖ୍ୟାକୁ **ଜନ୍ମହାର** କୁହାଯାଏ। ସେହିପରି ବାର୍ଷିକ ପ୍ରତି ଏକ ହଜାର

ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାକୁ **ମୃତ୍ୟୁହାର** କୁହାଯାଏ ।

ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଉଭୟ ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରାକୃତିକ କାରଣ । ସୁତରାଂ, କୌଣସି ଦେଶର ଜନ୍ମହାର ଓ ମୃତ୍ୟୁହାରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ **ପ୍ରାକୃତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର** କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାକୃତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାରରେ ଆଧିକ୍ୟ ହିଁ ପୃଥିବୀରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ।

କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ବାହାରକୁ ବା ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରେ ଲୋକଙ୍କର ଯିବା ଆସିବାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ (Migration) କୁହାଯାଏ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ଦ୍ୱାରା ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକମାନେ ଦେଶ ଭିତରେ ବା ଦେଶ ବାହାରକୁ ଯାଇପାରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବାସୀ (Emigrant) କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି କୌଣସି ଦେଶକୁ ଆସିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଦେଶାଗତ (Immigrant) କୁହାଯାଏ ।

ମନେ ରଖ :

ବିଦେଶାଗତ : ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ।

ପ୍ରବାସ ଗମନ : କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜଦେଶ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯିବାକୁ ବୁଝାଏ ।

ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଭଳି ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ବାହାରୁ ଆସିଥିବା ବା ବିଦେଶାଗତ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି । ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ସୁଦାନ ଭଳି ଦେଶରେ ପ୍ରବାସଗମନ ଯୋଗୁଁ ଜନସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ପାଇଛି ।

ସାଧାରଣତଃ ଉତ୍ତମ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ ଦେଶରୁ ବିକଶିତ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ହେଉଛି । କୌଣସି ଦେଶ ଭିତରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ନିଯୁକ୍ତି, ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସେବା ପାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସହରାଞ୍ଚଳକୁ ଆସିଥାନ୍ତି ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଧାରା : ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିହାରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ପୃଥିବୀର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିଲେ ହେଁ ସବୁ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଉନାହିଁ । କେନିଆ ଭଳି କେତେକ ଦେଶରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ଏସବୁ ଦେଶରେ ପୂର୍ବରୁ ଜନ୍ମହାର ଓ ମୃତ୍ୟୁହାର ଅଧିକ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଉନ୍ନତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସେବା ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ଯୋଗୁଁ ମୃତ୍ୟୁହାର ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଜନ୍ମହାର ପୂର୍ବଭଳି ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ଅଧିକ ରହୁଛି ।

ତେବେ ବ୍ରିଟେନ୍ ଭଳି ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ଅତିକମ୍ ରହୁଛି । ଏଠାରେ ଉଭୟ ଜନ୍ମହାର ଓ ମୃତ୍ୟୁହାର ଅତିକମ୍ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ସମାନ ରହୁଛି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୃତ୍ୟୁହାର ଜନ୍ମହାରଠାରୁ ଅଧିକ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଜନସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ପାଉଛି ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ଗଠନ : କୌଣସି ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସହ ଜନବହୁଳତାର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଉଭୟ ଜାପାନ ଓ ବାଂଲାଦେଶରେ

ମୁଁ ମୋ ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ଗପ କହେ ।	ମୁଁ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରେ
ମୁଁ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଗୀତ ଗାଏ ।	ମୁଁ ମୋ ଘରର ଯତ୍ନ ନିଏ ।
ମୁଁ କର୍କଟ ରୋଗର ଉପଶମ ନିମନ୍ତେ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଗବେଷଣା କରୁଛି ।	ମୁଁ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।
ମୁଁ ମଟରଗାଡ଼ି ଚଳାଏ ।	ମୁଁ ଯୋତା ତିଆରି କରେ ।

(ଚିନ୍ତାକର : ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ସମାଜ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସମ୍ବଳ । ମାନବ ସମ୍ବଳ ହିସାବରେ ସମାଜ ପାଇଁ ତୁମର କି ଅବଦାନ ରହିବ ?

ଘନ ଜନବସତି ରହିଛି । ତେବେ, ବାଂଲାଦେଶ ତୁଳନାରେ ଜାପାନର ଆର୍ଥିକ ବିକାଶ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଅଟେ ।

ସମ୍ବଳ ହିସାବରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭୂମିକା ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୁଣାବଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ବୟସ, ଲିଙ୍ଗ, ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାବସ୍ଥା, ବୃତ୍ତି ତଥା ଆୟ ପରିମାଣକୁ ବିଚାରକୁ ନେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଥିବାର ଜଣାପଡ଼େ । ତେଣୁ ଲୋକଙ୍କର ଏସବୁ ଗୁଣାବଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଜନସଂଖ୍ୟାର ଗଠନ କହିଲେ ଜନସଂଖ୍ୟା ସଂରଚନାକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଏ ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ଗଠନରୁ ପୁରୁଷ-ସ୍ତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା, ସେମାନଙ୍କର ବୟସଶ୍ରେଣୀ, ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାବସ୍ଥା, ବୃତ୍ତିର ପ୍ରକାର ଓ ଆୟବର୍ଗ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍ (Population pyramid) ବା ବୟସ-ଲିଙ୍ଗ ପିରାମିଡ୍ (Age-sex pyramid) ରୁ କୌଣସି ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଏକ ସହଜ ଉପାୟ ଅଟେ ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍

ସମୁଦାୟ ଜନସଂଖ୍ୟା 5-9 ବର୍ଷ, 10-14 ବର୍ଷ । ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୟସ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡ଼େ ।

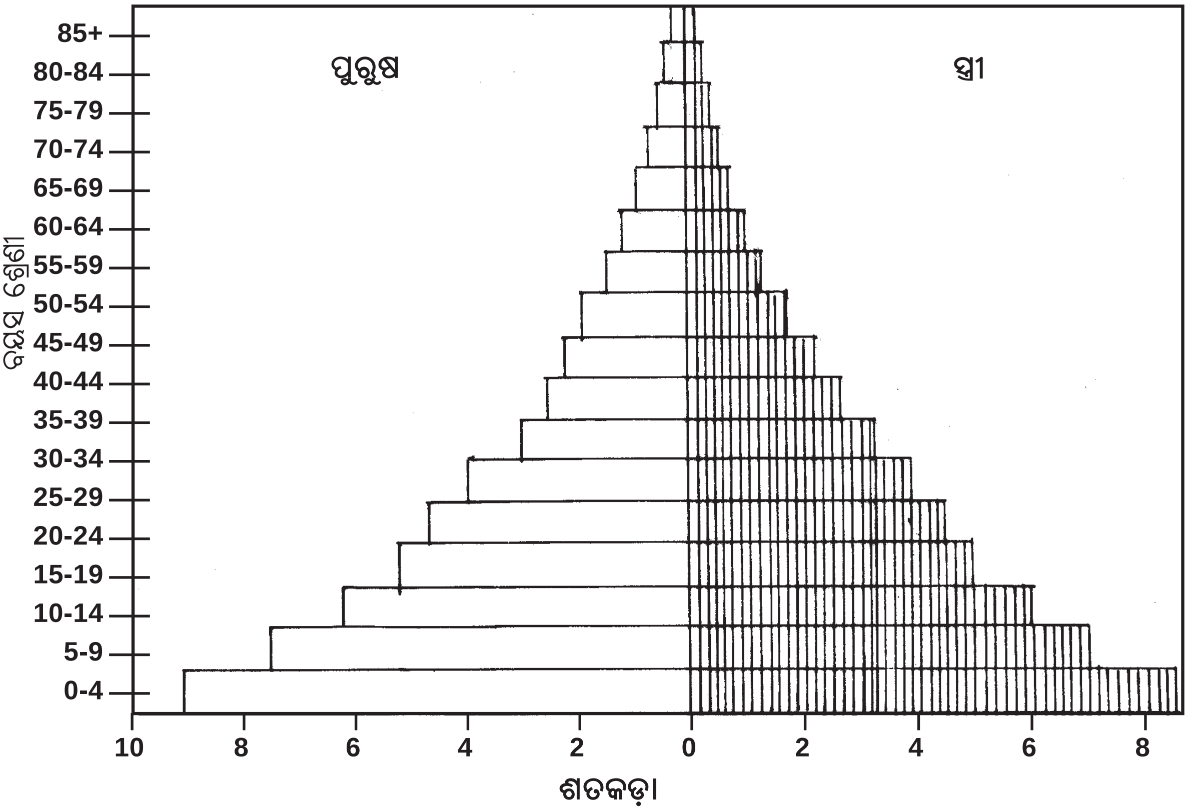

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.4 ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୟସ ଶ୍ରେଣୀରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏବଂ ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ଏମାନଙ୍କର ଶତକଡ଼ା ଭାଗ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମଡ୍ ଆକୃତିରୁ କୌଣସି ଦେଶରେ ରହୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣାପଡ଼େ । ଏଥିରେ 15 ବର୍ଷରୁ କମ୍ ବୟସର ପିଲାମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିମ୍ନରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଦେଶର ଜନ୍ମହାର ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । 65 ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌ର ଉପରଅଂଶ ସୂଚାଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ମୃତ୍ୟୁହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

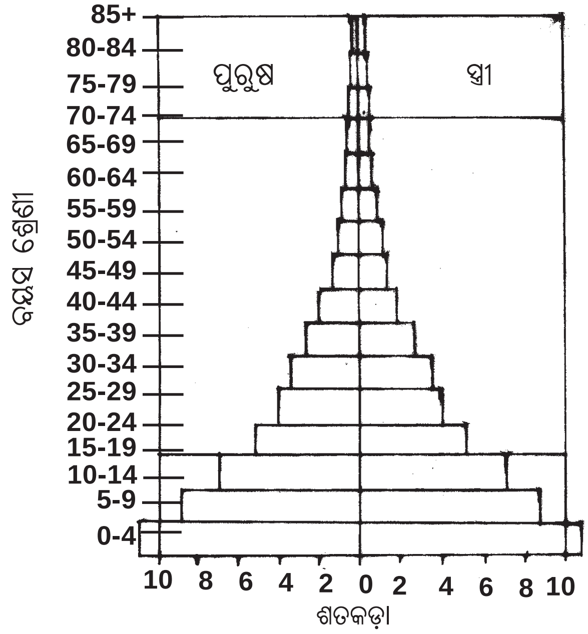

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.5 କେନିଆର ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍

ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌ରୁ ଦେଶରେ **ନିର୍ଭରଶୀଳ ଜନସଂଖ୍ୟା** (Dependant Population) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ନିର୍ଭରଶୀଳ ଜନସଂଖ୍ୟା ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ନିର୍ଭରଶୀଳ କମ୍ ବୟସର ପିଲା (15 ବର୍ଷରୁ କମ୍) ଏବଂ ନିର୍ଭରଶୀଳ ବୟସ୍କ ଲୋକ (65 ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ) । ଅବଶିଷ୍ଟ ବୟସଶ୍ରେଣୀ **କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ଜନସଂଖ୍ୟା** (Working Population) ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏମାନେ ଆର୍ଥନୀତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଏ ।

କୌଣସି ଦେଶର ଉଭୟ ଜନ୍ମହାର ଓ ମୃତ୍ୟୁହାର ଅଧିକ ଥିଲେ ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌ର ନିମ୍ନାଂଶ ପ୍ରଶସ୍ତ ଏବଂ ଉପର ଆଡ଼କୁ ଶୀଘ୍ର ଅଣଓସାରିଆ ହୋଇଯାଏ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଅଧିକାଂଶ ଶୈଶବ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ରହେ । ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆହୁରି କମିଯାଏ । କେନିଆ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌ରୁ ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ଜଣାପଡ଼େ ।

କେତେକ ଦେଶରେ ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁହାର ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଭାବେ ହ୍ରାସ ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ତେଣୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌ର ନିମ୍ନାଂଶ ପ୍ରଶସ୍ତ ରହେ । ଅଧିକ ଶିଶୁ ବଞ୍ଚିରହିବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ରହେ । ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍‌କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ । ଏଥିରେ ଯୁବକ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଜନସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ତଥା ବିସ୍ତାରିତ ଶ୍ରମିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଜାପାନ ଭଳି ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମହାର କମ୍ ରହୁଥିବାରୁ ପିରାମିଡ୍‌ର ନିମ୍ନାଂଶ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ରହେ ।

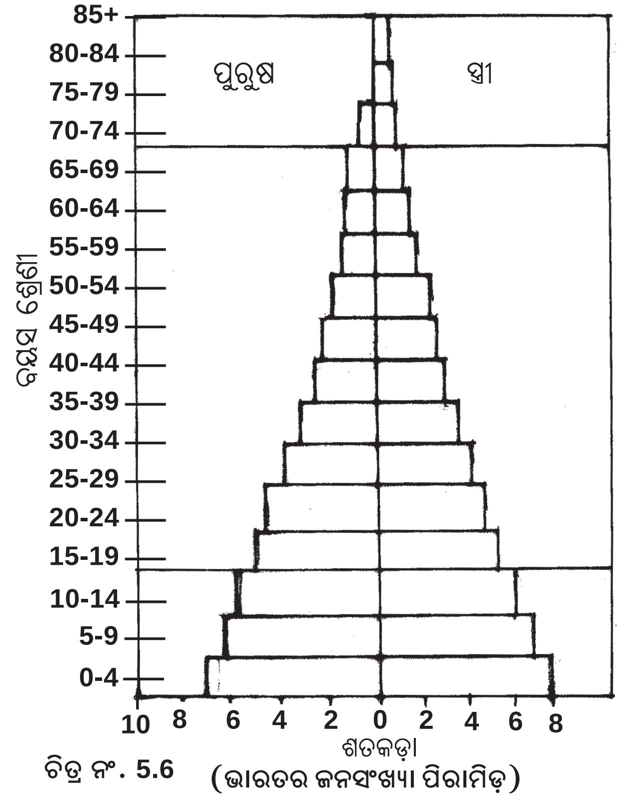

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.6 (ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ଼)

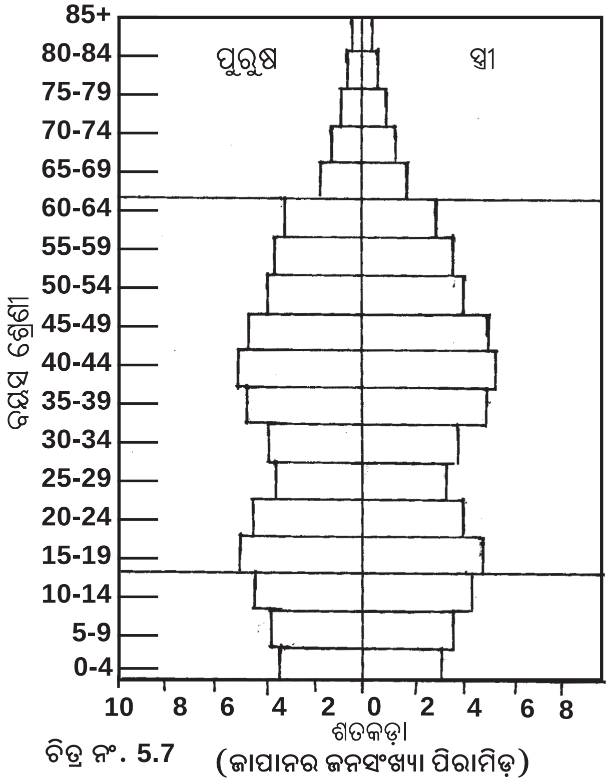

ଚିତ୍ର ନଂ. 5.7 (ଜାପାନର ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ଼)

ମୃତ୍ୟୁହାର ମଧ୍ୟ କମ୍ ରହୁଥିବାରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି ।

ସକରାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀଥିବା କାର୍ଯ୍ୟନିପୁଣ, ଉତ୍ସାହୀ ଓ ଆଶାବାଦୀ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀ ଯେକୌଣସି ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ଅଟନ୍ତି । ଭାରତରେ ଏହି ସମ୍ବଳ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଆମେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ସେମାନଙ୍କୁ ସମର୍ଥ ତଥା ଉତ୍ପାଦନକ୍ଷମ କରାଇବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା, କୌଶଳ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଦେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାୟ ୪୦ ଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

(i) ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାହିଁକି ସମ୍ବଳ କୁହାଯାଏ ?

(ii) ପୃଥିବୀରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବିତରଣରେ ଅସମାନତା ଦେଖାଯାଏ କାହିଁକି ?

(iii) ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତ ବୃଦ୍ଧିପାଉଛି କାହିଁକି ?

(iv) ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯେ କୌଣସି ଦୁଇଗୋଟି କାରଣର ଭୂମିକା ଆଲୋଚନା କର ।

(v) ଜନସଂଖ୍ୟା ଗଠନ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝାଏ ?

(vi) ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍ କ'ଣ ? କୌଣସି ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବାରେ ଏହା କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରେ ?

୨। ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ ।

(i) ଜନସଂଖ୍ୟା ବିତରଣ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝାଏ ?

(କ) କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

(ଖ) କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ତୁଳନାରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା

(ଗ) କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁପରି ଭାବେ ଲୋକମାନେ ବାଣ୍ଟିହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ।

(ଘ) କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମିତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା

(ii) ଜନସଂଖ୍ୟା ପରିବର୍ତ୍ତନ କେଉଁ ତିନୋଟି କାରଣରୁ ହୋଇଥାଏ ?

(କ) ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ. ବିବାହ

(ଖ) ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ. ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ

(ଗ) ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ହାରାହାରି ବଞ୍ଚିବା ବୟସ

(ଘ) ଜନ୍ମ, ବିବାହ, ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ

(iii) 1999 ରେ ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା କେତେ ହୋଇଥିଲା ?

(କ) 180 କୋଟି (ଖ) 300 କୋଟି

(ଗ) 600 କୋଟି (ଘ) ୭୦୦ କୋଟି

(iv) ଜନସଂଖ୍ୟା ପିରାମିଡ୍ କ'ଣ ?

(କ) କୌଣସି ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ବୟସ ଓ ଲିଙ୍ଗଗତ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର ।

(ଖ) ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିଯୋଗୁଁ ଲୋକମାନେ ରହୁଥିବା ବହୁତଳ ବିଶିଷ୍ଟ କୋଠାଘର ।

(ଗ) କୌଣସି ଜନ ସଂଖ୍ୟାର ବୟସଭିତ୍ତିକ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର

(ଘ) କୌଣସି ଜନସଂଖ୍ୟାର ଲିଙ୍ଗଗତ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର

୩। ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କରି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(ଜଳ ବିରଳ, ଅନୁକୂଳ, ପଡ଼ିଆ ଜମି, କୃତ୍ରିମ, ଉର୍ବର, ପ୍ରାକୃତିକ, ଚରମ, ଘନତ୍ୱ)

କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଧିକ ଲୋକ ବସବାସ କଲେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ———— ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।

ଏହାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ – ----------, ଜଳବାୟୁ, ----------- ସମ୍ବଳର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ———— ଭୂମି ପ୍ରଧାନ ।

୪। ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଯଦି କେଉଁଠି "୧୫ ବର୍ଷରୁ କମ୍ ବୟସର ବହୁ ଅଧିକ ପିଲାଥା'ନ୍ତି" ଏବଂ ଅନ୍ୟଠାରେ "୧୫ ବର୍ଷରୁ କମ୍ ବୟସର ଅତିକମ୍ ପିଲା ଥାଆନ୍ତି", ତେବେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ସମାଜର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କ'ଣ ହେବ ?

ସୂଚନା : ସ୍କୁଲର ଆବଶ୍ୟକତା, ପେନସନ ଯୋଜନା, ଶିକ୍ଷକ, ଖେଳନା, ଚକଲଗା ଚେୟାର, ଶ୍ରମିକ ଯୋଗାଣ, ଡ଼ାକ୍ତରଖାନା ।

❖ ❖ ❖

କିଛି ଜାଣିବା କଥା

ଭାରତ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥିତି (ଜନଗଣନା ୨୦୧୧)

		ଭାରତ	ଓଡିଶା
1.	ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା	1,210,193,422	41,974,218
2.	ଜନସଂଖ୍ୟାର ଘନତ୍ୱ (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକ କି.ମି.ରେ)	382	269
3.	ଜନସଂଖ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିହାର (ଶତକଡ଼ାରେ) (2001-2011 ଦଶନ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ)	17.64	14.05
4.	ନାରୀ-ପୁରୁଷ ଅନୁପାତ (ପ୍ରତ୍ୟେକ 1000 ପୁରୁଷରେ ନାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା)	940	978
5.	ସହରୀ ଜନସଂଖ୍ୟା (ସମୁଦାୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ାରେ)	31.16	16.68
6.	ସାକ୍ଷରତା ହାର (ଶତକଡ଼ାରେ)		
	i. ମୋଟ ସାକ୍ଷରତା ହାର	74.04	72.87
	ii. ନାରୀ ସାକ୍ଷରତା ହାର	65.46	62.46
	iii. ପୁରୁଷ ସାକ୍ଷରତା ହାର	82.14	81.59
7.	ଜନ୍ମହାର (ବାର୍ଷିକ) (ପ୍ରତ୍ୟେକ 1000 ଲୋକସଂଖ୍ୟାରେ)	20.97	19.80
8.	ମୃତ୍ୟୁହାର (ବାର୍ଷିକ) (ପ୍ରତ୍ୟେକ 1000 ଲୋକସଂଖ୍ୟାରେ)	7.48	8.20
9.	ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁହାର (ବାର୍ଷିକ) (ପ୍ରତ୍ୟେକ 1000 ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ)	44	59
10.	ମାତୃ ମୃତ୍ୟୁହାର (ବାର୍ଷିକ) (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକ ଲକ୍ଷ ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁଙ୍କ ପିଛା)	178	237